

IWONA SROKA, PAWEŁ WAJDA

<https://doi.org/10.33995/wu2023.4.2>

data wpływu: 25.01.2024

data akceptacji: 16.02.2024

Podstawy prawne odpowiedzialności cywilnej za szkody jądrowe. Nuklearne poola ubezpieczeniowe – charakterystyka

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie, na potrzeby określenia zasad funkcjonowania podobnego mechanizmu w Polsce, specyfiki pooli ubezpieczeniowych tworzonych w krajach Unii Europejskiej z myślą o ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową. W tekście zarysowano także ramy prawne odnoszące się do odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową w związku z eksploatacją urządzeń jądrowych oraz przeanalizowano rozbieżności prawne pomiędzy regulacjami międzynarodowymi a polskimi w obszarach, które mogą mieć wpływ na zakres tego ubezpieczenia. Omówiono również przyczyny powstawania pooli ubezpieczeniowych tworzonych na potrzeby ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową (jądrowe poola ubezpieczeniowe) oraz ich rolę i konstrukcje. Artykuł odnosi się wyłącznie do ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkody jądrowe i nie porusza tematu innych ubezpieczeń zawieranych zazwyczaj w przypadku budowy i eksploatacji dużych inwestycji infrastrukturalnych, takich jak elektrownie jądrowe.

Słowa kluczowe: jądrowe poola ubezpieczeniowe, szkoda jądrowa, prawo atomowe, prawo międzynarodowe.

Wprowadzenie

Z uwagi na trwające prace nad pozyskiwaniem energii z rozszczepiania atomów jądrowych za istotne z perspektywy zakładów ubezpieczeń należy ocenić zapoznanie się z problematyką odpowiedzialności cywilnej z tytułu szkód jądrowych uregulowanych na gruncie prawa krajowego oraz w regulacjach międzynarodowych. Prawodawca – jako podmiot racjonalny – zauważył, że w przypadku wystąpienia takiej szkody osoba odpowiedzialna za eksploatację urządzenia jądrowego nie będzie

w stanie we własnym zakresie zaspokoić roszczeń związanych z absolutną odpowiedzialnością za szkodę jądrową. W rezultacie prawodawca wprowadził obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, która pokryje szkody wynikłe z eksploatacji urządzenia jądrowego.

Przyjęcie absolutnej odpowiedzialności osób eksploatujących urządzenia jądrowe w połączeniu z wyżej powołanym obligatoryjnym charakterem ubezpieczenia wymagało wypracowania przez branżę ubezpieczeniową stosownych mechanizmów. Efektem tych prac są tzw. jądrowe pooly ubezpieczeniowe. Tym samym celowym wydaje się przybliżenie *ratio* ich powstania oraz opisanie podstawowych zasad ich funkcjonowania. Niniejsza publikacja poświęcona została prezentacji zagadnień dotyczących odpowiedzialności cywilnej z tytułu wyrządzenia szkody jądrowej, a także prezentacji idei organizacji i funkcjonowania jądrowych pooli ubezpieczeniowych. Warto bowiem dostrzec potencjał w świadczeniu usług ubezpieczenia na rzecz podmiotów prowadzących działalność w zakresie pokojowego wykorzystywania energii atomowej.

1. Regulacja odpowiedzialności za szkodę jądrową

Dokonując analizy prawnej problematyki odpowiedzialności cywilnej z tytułu materializacji szkody jądrowej, należy rozpocząć od wskazania, iż aktem prawa krajowego, który reguluje przedmiotowe zagadnienie, jest ustawa z dnia 29 listopada 2000 roku – Prawo atomowe¹. W treści rozdziału 12 tego aktu określono zasady dotyczące odpowiedzialności osoby eksploatującej urządzenie jądrowe, obejmujące wysokość odszkodowania, procedury zgłaszania szkody oraz wymóg posiadania przez eksploatatora odpowiedniego zabezpieczenia finansowego.

Jednocześnie istotne znaczenie dla interpretacji instytucji uregulowanych w Prawie atomowym ma Konwencja wiedeńska o odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową, sporządzona w Wiedniu dnia 21 maja 1963 roku² i wspólny protokół dotyczący stosowania Konwencji wiedeńskiej z 1963 roku o odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową i Konwencji paryskiej (odpowiedzialność za szkody jądrowe)³, sporządzony w Wiedniu 21 września 1988 roku⁴. Dokument ten określa reguły kolizyjne dotyczące zakresu zastosowania Konwencji na arenie międzynarodowej. Warto podkreślić, że wspólny protokół nie ustala samodzielnie zasad odpowiedzialności cywilnej za szkody jądrowe, ale wyjaśnia, które zasady mają być stosowane w przypadku ewentualnych konfliktów między aktami prawa krajowego a aktami prawa międzynarodowego⁵.

1. Dz. U. 2023, poz. 1173 z późn. zm.; dalej: Prawo atomowe.

2. Dz. U. 2011, nr 4, poz. 9; dalej: Konwencja.

3. Konwencja paryska o odpowiedzialności strony trzeciej w dziedzinie energii jądrowej z dnia 29 lipca 1960 r., zmieniona Protokołem dodatkowym z dnia 28 stycznia 1964 r., Protokołem z dnia 16 listopada 1982 r. oraz Protokołem z dnia 12 lutego 2004 r. [Konwencja paryska]. Konwencję paryską uzupełnia Konwencja brukselska z dnia 31 stycznia 1963 r. uzupełniająca Konwencję paryską, zmieniona Protokołem dodatkowym z dnia 28 stycznia 1964 r. oraz Protokołem z dnia 16 listopada 1982 r. [Konwencja brukselska]. Konwencja paryska i uzupełniająca ją Konwencja brukselska nie obowiązują w Polsce.

4. Wspólny protokół wszedł w Polsce w życie dnia 27 kwietnia 1992 r.; państwa stosujące wymieniono m.in. w: <https://www.iaea.org/resources/legal/country-factsheets> [dostęp: 23.01.2024].

5. Por. szerzej: International Atomic Energy Agency, *The 1988 Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention – Explanatory Text*, IAEA International Law Series No. 5, https://www.pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1593_web.pdf [dostęp: 23.01.2024].

Analizując relacje między tymi regulacjami, należy zauważyć, że Konwencja stanowi ratyfikowane źródło prawa obowiązującego w Polsce. Zgodnie z art. 91 ust. 2 w połączeniu z art. 241 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku⁶, w przypadku sprzeczności między treścią Konwencji a przepisami Prawa atomowego, Konwencja ma wyższą rangę w hierarchii źródeł prawa⁷. Zauważyć należy, że celem Konwencji jest głównie ustalanie minimalnych standardów ochrony w przypadku szkody jądrowej, które powinny być uwzględniane przy stosowaniu przepisów prawa krajowego⁸.

Podmiot odpowiedzialny za powstanie szkody jądrowej to osoba, która eksploatuje urządzenie jądrowe, zgodnie z postanowieniami Prawa atomowego (*argumentum ex art. 101 ust. 1 w związku z art. 100 pkt 9 Prawa atomowego*)⁹. Dodatkowo, zgodnie z art. 101 ust. 2 Prawa atomowego, gdy materiały jądrowe są transportowane, odpowiedzialność za szkodę w trakcie transportu spoczywa na osobie eksploatującej urządzenie jądrowe, z którego te materiały zostały wysłane, chyba że umowa z odbiorcą stanowi inaczej.

W ramach Prawa atomowego zdarzeniem szkodzącym jest wypadek jądrowy w urządzeniu jądrowym lub związany z nim. Warto zaznaczyć, że definicja zdarzenia szkodzącego zawarta w Prawie atomowym precyzyjnie określa urządzenie jądrowe w porównaniu do Konwencji. Identyfikuje nie tylko osobę eksploatującą, ale również zawęża zakres wypadku jądrowego. Niemniej jednak, definicja ta nie obejmuje kategorii opisanej w Konwencji, dotyczącej innych urządzeń zawierających paliwo jądrowe, materiały promieniotwórcze lub odpady, zdefiniowanej przez Radę Zarządzających Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej. W związku z tym w sytuacjach, gdzie faktyczne

6. Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.

7. Por. szerzej: J. Tekielak, *Odpowiedzialność cywilna za szkody jądrowe jako szczególny reżim odpowiedzialności deliktowej w polskim porządku prawnym – aspekty konwencyjne i ustawowe*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2019, nr 1, s. 120–123; M. Lemiesz, *Odpowiedzialność za szkodę jądrową na gruncie ustawy – Prawo atomowe*, „Bezpieczeństwo Jądrowe i Ochrona Radiologiczna, Biuletyn Informacyjny Państwowej Agencji Atomistyki” 2018, nr 3(113), s. 40–45.

8. Por.: International Atomic Energy Agency, *The 1997 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage and the 1997 Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage – Explanatory Texts*, “IAEA International Law Series” No. 3, https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1279_web.pdf [dostęp: 23.01.2024], gdzie wskazano: „In so far as its provisions are self-executing, each Contracting Party can choose between the incorporation of the Convention in the domestic legal system, thus allowing for its direct application, and the adoption of national legislation specifically implementing the Convention. But the Convention does not bring about complete harmonization; rather, as is stated in its Preamble, it establishes «some minimum standards to provide financial protection against damage resulting from certain peaceful uses of nuclear energy». Some degree of discretion is thus left to domestic law.” [tłum. własne: W zakresie, w jakim jej postanowienia są samowykonalne, każda Umawiająca się Strona może wybrać między włączeniem – niejako bezpośrednio i wprost – Konwencji do krajowego systemu prawnego, umożliwiając w ten sposób jej bezpośrednie stosowanie, a przyjęciem odpowiedniego ustawodawstwa krajowego na mocy którego postanowień dojdzie do transponowania do porządku krajowego i implementowania postanowień Konwencji (pośrednio, tj. z wykorzystaniem mechanizmów prawa krajowego). Konwencja nie prowadzi jednak do pełnej harmonizacji; raczej, jak stwierdzono w jej preambule, ustanawia ona ustanawia „ pewne minimalne standardy w celu zapewnienia ochrony finansowej przed szkodami wynikającymi z niektórych pokojowych zastosowań energii jądrowej”. Pewien stopień uznaniowości pozostawiono zatem prawu krajowemu].

9. Por. szerzej: R. Majda, *Cywilna odpowiedzialność za szkodę jądrową w nowym prawie atomowym*, „Przegląd Sądowy” 2002, nr 6, s. 49.

okoliczności przekraczają definicję urzędnika jądrowego według polskiego prawa, możliwe jest dochodzenie roszczeń odszkodowawczych na podstawie Konwencji.

Zgodnie z Prawem atomowym szkoda jądrowa obejmuje szkody w osobie, mieniu i środowisku. Warto zauważyć, że również szkody wynikające z działań zapobiegawczych, podjętych po wypadku jądrowym w celu uniknięcia lub ograniczenia szkód, kwalifikują się jako szkody jądrowe¹⁰.

Osoba eksploatująca elektrownię jądrową odpowiada za szkody jądrowe spowodowane urządzeniem jądrowym, chyba że szkoda wynika bezpośrednio z działań wojennych lub konfliktu zbrojnego (*argumentum ex art. 101 ust. 1 Prawa atomowego*). Ponadto, sąd może zwolnić osobę eksploatującą elektrownię jądrową z obowiązku naprawienia szkody, jeśli poszkodowany swoim umyślnym postępowaniem przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody (co wynika z art. 101 ust. 3 Prawa atomowego).

Odpowiedzialność osoby eksploatującej za szkody jądrowe ma ograniczenie finansowe ustalone na równowartość 300 000 000 SDR¹¹, (co aktualnie stanowi około 1,65 mld PLN). Kwota ta stanowi wymaganą minimalną sumę gwarancyjną ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową (zgodnie z art. 102 ust. 1 i 6 Prawa atomowego)¹². Zauważyć należy, że art. VA Konwencji precyzuje, iż odsetki i koszty nakładane przez sąd w postępowaniu o odszkodowanie za szkodę jądrową będą płatne dodatkowo (w relacji do samego odszkodowania), tym samym łączna kwota wypłaconego świadczenia (tj. odszkodowania wraz z odsetkami i kosztami) może przekroczyć powołane wyżej kwotowe ograniczenie odpowiedzialności (gdzie odsetki i koszty są wypłacane ponad sumę gwarancyjną). Te przepisy wpływają na zakres odpowiedzialności osoby eksploatującej i mogą również wpływać na interpretację przepisów Prawa atomowego i ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny¹³. Warto także podkreślić, że granica odpowiedzialności osoby eksploatującej oraz minimalna suma gwarancyjna ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową zostały ustalone w 2011 roku i istnieje prawdopodobieństwo, że ulegną one zwiększeniu w najbliższej przyszłości. Kształtować to będzie zapotrzebowanie na zwiększenie pojemności ubezpieczeniowej jądrowego poola ubezpieczeniowego.

Zarówno w Prawie atomowym, jak i w Konwencji przewidziano, że roszczenie o naprawienie szkody jądrowej, jakie wystąpiłoby w odniesieniu do osoby, nie podlega przedawnieniu. Jednak roszczenie o naprawienie szkody jądrowej w mieniu lub środowisku przedawnia się po upływie trzech lat od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się lub powinien był się dowiedzieć o szkodzie i osobie odpowiedzialnej. Wypadki jądrowe są objęte dziesięcioletnim terminem przedawnienia.

Zasady dotyczące odpowiedzialności za szkodę jądrową są co do zasady tożsame w Prawie atomowym, jak i w Konwencji. Jak bowiem słusznie zauważono w doktrynie: „przyjęta przez ustawodawcę polskiego koncepcja tej odpowiedzialności zasługiwała na miano bardzo spójnej

10. Por. szerzej: R. Majda, *Cywilna odpowiedzialność za szkodę jądrową w polskim prawie atomowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006, s. 35; R. Majda, *Cywilna odpowiedzialność za szkodę jądrową w nowym E*, s. 49; zob. także: Z. Brodecki, *Die Geburt des polnischen Atomrechts*, „Osteuropa-Recht” 1988, Heft 2, s. 106–121.

11. W tym miejscu należy wyjaśnić, iż SDR oznacza jednostkę rozrachunkową Międzynarodowego Funduszu Walutowego.

12. Wyjątki dla sumy ubezpieczenia przewidziane są w art. 102 ust. 7 i nast. Prawa atomowego.

13. Dz. U. 2023, poz. 1610 z późn. zm.

i nowoczesnej. Była to koncepcja uniwersalna, bo oparta na postanowieniach Konwencji Wiedeńskiej, a zarazem bardzo nowatorska, bo w wielu miejscach idąca znacznie dalej”¹⁴.

Odpowiedzialność za szkody jądrowe posiada charakter absolutny, z niewielkim zakresem okoliczności wyłączających tę odpowiedzialność. Cechą charakterystyczną przedmiotowej odpowiedzialności jest także wprowadzenie modelu wyłącznej odpowiedzialności osoby eksploatującej urządzenie jądrowe, a także precyzyjnego określenia górnej granicy tej odpowiedzialności. W ramach odpowiedzialności za szkody jądrowe ustanowiony został mechanizm przedawnienia roszczeń odszkodowawczych (gdzie roszczenie o naprawienie szkody jądrowej na osobie nie przedawnia się, zaś roszczenie o naprawienie szkody jądrowej w mieniu lub w środowisku przedawnia się z upływem trzech lat od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się lub powinien był się dowiedzieć o szkodzie i osobie odpowiedzialnej).

Analiza norm Prawa atomowego i Konwencji sugeruje istnienie pewnych rozbieżności między tymi aktami prawnymi. Te różnice nie ustanawiają odrębnego reżimu odpowiedzialności cywilnej, lecz mogą mieć istotne znaczenie podczas oceny zakresu i zasad odpowiedzialności wynikającej z Prawa atomowego. W sytuacji, gdy Prawo atomowe nakłada bardziej rygorystyczne zasady odpowiedzialności cywilnej za szkody jądrowe niż Konwencja, Konwencja nie wprowadza bezpośrednio osobnych zasad odpowiedzialności, gdzie materia ta jest przedmiotem regulacji w przepisach Prawa atomowego. Natomiast w przypadku, gdy Prawo atomowe nie spełnia minimalnych standardów, poszkodowani mają możliwość bezpośredniego odwołania się do postanowień Konwencji, co wpływa na zakres odpowiedzialności. Konwencja może więc wpływać na interpretację przepisów Prawa atomowego, ze względu na bardziej ogólny charakter regulacyjny oraz brak ustalonej praktyki orzeczniczej i ograniczonej liczby opinii wyrażanych w doktrynie dotyczących postanowień Prawa atomowego.

2. Odpowiedzialność cywilna z tytułu wyrządzenia szkody jądrowej

Zgodnie z Prawem atomowym szkoda jądrowa obejmuje szkodę na osobie, szkodę w mieniu, a także szkodę w środowisku jako dobru wspólnym. Warto zaznaczyć, że także szkody wynikające z działań zapobiegawczych kwalifikowane są jako szkody jądrowe. Działania te to wszelkie właściwe środki podjęte po wystąpieniu wypadku jądrowego, mające na celu zapobieżenie lub ograniczenie szkód jądrowych.

Podmiotem odpowiedzialnym za powstanie szkody jądrowej jest osoba eksploatująca urządzenie jądrowe, która ponosi wyłączną odpowiedzialność za szkodę jądrową (zgodnie z art. 101 ust. 1 w związku z art. 100 pkt 9 Prawa atomowego). Ta osoba odpowiada za szkody jądrowe spowodowane wypadkiem jądrowym, o ile szkody te wynikają z promieniowania jonizującego emitowanego przez dowolne źródło promieniowania wewnątrz urządzenia jądrowego lub emitowanego przez paliwo jądrowe, materiały promieniotwórcze, odpady lub materiał jądrowy pochodzące z urządzenia jądrowego, które zostały wytworzone, znajdowały się w nim lub zostały do niego wprowadzone.

Warto zauważyć, że osoba eksploatująca urządzenie jądrowe ponosi odpowiedzialność za szkodę jądrową spowodowaną tym urządzeniem, chyba że szkoda wynikła bezpośrednio z działań

14. T. Gadkowski, *Odpowiedzialność międzynarodowa państwa za szkodę jądrową*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 1990, s. 167.

wojennych lub konfliktu zbrojnego (zgodnie z art. 101 ust. 1 Prawa atomowego), co oznacza, że mamy do czynienia z formą odpowiedzialności bezwarunkowej. Co wymaga jednakże podkreślenia, jeżeli poszkodowany, na skutek umyślnego zachowania, przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, sąd może zwolnić całkowicie lub częściowo osobę eksploatującą z obowiązku naprawienia szkody w odniesieniu do szkody doznanej przez poszkodowanego (stosownie do brzmienia przepisu z art. 101 ust. 3 Prawa atomowego).

Przypomnimy przy tym to, że roszczenie o naprawienie szkody jądrowej na osobie nie podlega przedawnieniu; jednakże roszczenie o naprawienie szkody jądrowej w mieniu lub w środowisku przedawnia się po upływie trzech lat od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się lub powinien był się dowiedzieć o szkodzie i osobie odpowiedzialnej. To ostatnie roszczenie wygasa z upływem dziesięciu lat od dnia wypadku jądrowego.

Uwzględniając powyższe rozważania, dostrzec należy, że Prawo atomowe oraz Konwencja w gruncie rzeczy jednolicie określają zasady odpowiedzialności za szkodę jądrową. Odpowiedzialność za taką szkodę – jak już wskazaliśmy – posiada kilka kluczowych cech, o których była mowa powyżej.

Należy przy tym podkreślić, że postanowienia Konwencji stanowią minimalny standard ochrony. Oznacza to, że przepisy ustawy Prawo atomowe muszą dostarczać co najmniej takiego samego poziomu ochrony jaki wynika z postanowień Konwencji. W sytuacji, gdyby standard określony w krajowych przepisach prawa był niższy niż ten wynikający z postanowień Konwencji, zastosowanie znajdzie minimalny standard ustalony przez Konwencję. Warto podkreślić, że spośród dwóch Konwencji dotyczących odpowiedzialności za szkody jądrowe (tj. wiedeńskiej i paryskiej), Konwencja paryska ustanawia znacznie wyższy standard ochrony dla osób poszkodowanych w wyniku szkód jądrowych.

3. Jądrowe pooly ubezpieczeniowe – istota, cele działalności i korzyści

W pierwszej kolejności warto zauważyć, że chociaż ryzyko wystąpienia szkody jądrowej jest uznawane za bardzo niskie, to ze względu na potencjalnie katastroficzny charakter, hipotetyczne wystąpienie takiego zdarzenia mogłoby skutkować poważnymi stratami oraz generować znaczne koszty związane z odszkodowaniami z tytułu odpowiedzialności cywilnej. Wynikałyby one z liczby poszkodowanych, obszaru dotkniętego promieniowaniem oraz z tzw. długotrwałego wpływu szkody: na przykład zagrożeń związanych z rozwojem chorób nowotworowych w wyniku promieniowania¹⁵.

Problem stanowi także potencjalny rozmiar (wartość) szkód jądrowych, który uniemożliwiłby pojedynczemu zakładowi ubezpieczeń pokrycie odszkodowania. Dodatkowo, skala potencjalnego ryzyka związanego z wystąpieniem wypadku jądrowego, widziana z perspektywy jednego zakładu ubezpieczeń, mogłaby prowadzić do kumulacji ryzyka¹⁶, zwłaszcza jeśli taki zakład skoncentrowałby się jedynie na tradycyjnych metodach ograniczania ryzyka poprzez umowy reasekuracyjne.

Należy również zauważyć, że ze względu na ograniczoną liczbę inwestycji wymagających ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody jądrowe, pojedyncze zakłady ubezpieczeń

15. Por. szerzej: Stanowisko Insurance Europe pt. *Insurance Europe Key Messages on Nuclear Liability Insurance* z 22 października 2013 r.

16. L. Rimšaitė, *Nuclear Insurance Pools: Does the Horizontal Cooperation leads to the Market Foreclosure?*, "Journal of Business Law and Ethics" 2013, Vol. 1, No. 1, s. 16.

nie byłyby w stanie utrzymać zrównoważonego portfela. W związku z tym podejmowanie działań przez pojedyncze zakłady ubezpieczeń w celu tworzenia oddzielnych działów underwritingu nie rozwiązałyby tego problemu i mogłyby generować negatywne konsekwencje biznesowe¹⁷.

Z uwagi na powyższe ryzyka sektor ubezpieczeniowy zainicjował utworzenie tzw. jądrowych pooli ubezpieczeniowych¹⁸, które w rzeczywistości stanowią formalną grupę zakładów ubezpieczeń. Członkowie jądrowych pooli ubezpieczeniowych to zakłady ubezpieczeń, które zobowiązały się do proporcjonalnego udziału w procesie świadczenia usług ubezpieczeniowych na rzecz podmiotów eksploatujących urządzenia jądrowe oraz wskazania kwot, do których są gotowe zabezpieczyć ochronę ubezpieczeniową¹⁹. Pojemność jądrowego poolu ubezpieczeniowego jest równa „wkładom” wszystkich jego członków²⁰.

Ustanowiona struktura jądrowych pooli ubezpieczeniowych zakłada, że ryzyka są objęte rezerwami netto poszczególnych członków poolu, którzy, zgodnie z zasadami praktyki rynkowej i reasekuracji, nie są w stanie dalej cedować tego ryzyka. Reasekuracja odbywa się wyłącznie między samymi jądrowymi poolami ubezpieczeniowymi, co pozwala na ograniczenie kosztów ponoszonych przez zakłady ubezpieczeń. Warto również zaznaczyć, że zakłady ubezpieczeń wchodzące w skład omawianego poolu zazwyczaj są zobowiązane klauzulą solidarności, co oznacza, że zobowiązania członków, którzy nie są w stanie wypełnić swoich zobowiązań, są równo dzielone pomiędzy pozostałych członków, co zapewnia trwałość i ochronę przed negatywnymi konsekwencjami braku realizacji zobowiązań jądrowego poolu ubezpieczeniowego²¹.

Należy również zauważyć, że jądrowe pooly ubezpieczeniowe, oprócz obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową (w tym w trakcie transportu), oferują także usługi ubezpieczeniowe w zakresie innych, powiązanych ryzyk (takich jak ubezpieczenia mienia, ubezpieczenia budowlano-montażowe, ubezpieczenia maszyn od awarii czy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej²²).

Ustanowienie jądrowych pooli ubezpieczeniowych prowadzi do rozproszenia ryzyka związanego z odpowiedzialnością za szkody jądrowe na wiele zakładów ubezpieczeń wchodzących w skład pooli. Co więcej, w hipotetycznym przypadku wystąpienia szkody jądrowej, jądrowe pooly

17. Zob.: <https://www.nuclearpools.com/about-us/> [dostęp: 23.01.2024].

18. Por. np.: <https://www.syban.be/en/> [dostęp: 23.01.2024]; <https://www.nuclearpool.cz/index.php/en/en-about-us-d> [dostęp: 23.01.2024]; <https://atompool.org/en/about-us> [dostęp: 23.01.2024]; <https://www.assuratome.fr/en/2-welcome-to-assuratome> [dostęp: 23.01.2024]; <https://www.espanuclear.com/en/> [dostęp: 23.01.2024]; <https://atoompool.verende.nl/> [dostęp: 23.01.2024]; <https://www.nuclearpool.sk/en/> [dostęp: 23.01.2024].

19. M. Ampovska, *Nuclear Insurance Pools Worldwide: The Role in the Nuclear Law*, „Balkan Social Science Review” 2017, Vol. 9, s. 11.

20. L. Rimšaitė, *Nuclear Insurance Pools: Does the Horizontal Cooperation leads to the Market Foreclosure?*, „Journal of Business Law and Ethics” 2013, Vol. 1, No. 1, s. 19.

21. <https://www.syban.be/en/about-syban/organisation> [dostęp: 23.01.2024].

22. Por. np.: S.M.S. Reitsma, *Nuclear Insurance Pools: World-wide Practice and Prospective*, 3rd International Conference on Nuclear Option in Countries with Small and Medium Electricity Grids, 19–22 June 2000, Dubrovnik, s. 716–717; S. Demirci, *Nuclear Energy and Insurance Problematic of Turkey*, „Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi” 2019, No. 2, s. 273–274; M. Ampovska, *Nuclear Insurance Pools Worldwide: The Role in the Nuclear Law*, „Balkan Social Science Review” 2017, Vol. 9, s. 7, 13 i nast. Działalność we wskazanym zakresie prowadzą m.in. Nordic Nuclear Insurers (Finlandia i Szwecja), Assuratome (Francja), Czech Nuclear Insurance Pool (Czechy), Slovak Nuclear Insurance Pool (Słowacja), Aseguradoraes de Riesgos Nucleares/Espanuclear (Hiszpania).

ubezpieczeniowe (w odróżnieniu od pojedynczych zakładów ubezpieczeń) dysponują odpowiednimi zasobami do stworzenia kompleksowego i rozbudowanego systemu obsługi roszczeń.

W praktyce tylko jądrowe poole ubezpieczeniowe są w stanie zorganizować skuteczny system obsługi roszczeń w miejscowym języku, korzystając z właściwych formularzy rejestracji, wsparcia call center oraz skutecznej współpracy z lokalnymi władzami (co jest szczególnie ważne w krajach, gdzie państwo dostarcza środki publiczne na rzecz odszkodowań związanych ze szkodami jądrowymi)²³. Ponadto, w przypadku gdy zasoby zakładów ubezpieczeń uczestniczących w jądrowym poolu ubezpieczeniowym są stosunkowo niewielkie, konieczne może być zapewnienie wsparcia pozostałej części krajowego rynku ubezpieczeń, a nawet wsparcia międzynarodowego²⁴. Wiele jądrowych pooli ubezpieczeniowych zawarło dwustronne umowy o transgranicznym rozpatrywaniu roszczeń, tak aby roszczenia w związku z wypadkiem jądrowym, którego skutki uległy rozprzestrzenieniu się poza granice kraju, mogły być obsługiwane z udziałem innych pooli²⁵. Warto przy tym zauważyć, że w praktyce jądrowe poole ubezpieczeniowe zazwyczaj bezpośrednio ubezpieczają tylko osoby eksploatujące urządzenia jądrowe zlokalizowane w kraju, w którym powstał dany pool²⁶. Jednak członkowie jądrowego poolu ubezpieczeniowego niekoniecznie muszą mieć siedzibę w kraju, w którym został on utworzony²⁷.

Za kluczową korzyść wynikającą z funkcjonowania jądrowych pooli ubezpieczeniowych należy uznać wzajemną reasekurację ryzyka pomiędzy poszczególnymi poolami²⁸. Struktura ta sprzyja również koncentracji specjalistycznej wiedzy i doświadczenia odnoszących się w ogólności do ubezpieczeń czy też informacji specjalistycznych dotyczących działalności prowadzonej przez jądrowy pool ubezpieczeniowy. Koncentracja wiedzy prowadzi także do ograniczenia kosztów ponoszonych przez uczestniczące w poolu zakłady ubezpieczeń²⁹.

4. Formy organizacyjno-prawne funkcjonowania jądrowych pooli ubezpieczeniowych

Na rynku finansowym jednolitego obszaru gospodarczego istnieje różnorodność modeli organizacyjnych jądrowych pooli ubezpieczeniowych, co utrudnia uchwycenie ogólnych prawidłowości dotyczących ich funkcjonowania oraz organizacji. Niemniej, można wskazać cztery główne modele organizacyjno-prawne funkcjonujące aktualnie w Unii Europejskiej:

-
23. E. Amey, I.I. Arregui, *National Nuclear Third Party Insurance Pools Revisited from a European Union Competition Law Perspective*, "Journal of Energy & Natural Resources Law" 2012, Vol. 30, Issue 3, s. 289–290.
 24. L. Rimšaitė, *Nuclear Insurance Pools: Does the Horizontal Cooperation leads to the Market Foreclosure?*, "Journal of Business Law and Ethics" 2013, Vol. 1, No. 1, s. 16.
 25. S.M.S. Reitsma, M. Tetley, *Insurance of Nuclear Risks [w:] International Nuclear Law: History, Evolution and Outlook*, France 2010, s. 411.
 26. E. Amey, I.I. Arregui, *National Nuclear...*, s. 273.
 27. Analiza „*Study on co(re)insurance pools and on ad-hoc co(re)insurance agreements on the subscription market*” opracowana przez Ernst & Young dla Komisji Europejskiej w 2014 r., s. 98.
 28. M. Ampovska, *Insurance Pools: Followers of Classical Insurance Contracts in the Field of Nuclear Law*, "A Collection of the Board of the Faculty of Law in Nusha [Зборник радова Правног факултета у Нишу]" 2017, No. LVI, s. 696–697.
 29. S.M.S. Reitsma, *Nuclear Insurance Pool...*, s. 716.

- 1) organizowanie współpracy pomiędzy zakładami ubezpieczeniowymi, które tworzą jądrowy pool ubezpieczeniowy, na podstawie wielostronnej umowy o współpracę (tak zwane umowy typu *joint venture*)³⁰;
- 2) ustanawianie europejskich zgrupowań interesów gospodarczych;
- 3) tworzenie odrębnych podmiotów prawnych, które nie są europejskim zgrupowaniem interesów gospodarczych;
- 4) korzystanie z agenta ubezpieczeniowego do zawierania umów w imieniu wszystkich zakładów ubezpieczeń (zgodnie z modelem brytyjskim działającym poza Unią Europejską).

Najczęściej stosowanym modelem organizacyjnym jest zawieranie umów wielostronnych. Te umowy, funkcjonujące jako umowy typu *joint venture*, precyzyjnie określają zasady współpracy pomiędzy uczestniczącymi zakładami ubezpieczeń oraz zasady funkcjonowania samego jądrowego poolu ubezpieczeniowego. Ten model jest obecnie wykorzystywany w Czechach, Niemczech, Węgrzech, Słowacji, Rumunii, Szwecji i Finlandii. W Niemczech stosuje się czasem umowę spółki cywilnej w ramach tego modelu³¹. Zawarcie umów ubezpieczeń przez jądrowy pool ubezpieczeniowy wymaga pełnomocnictw udzielonych przez wszystkich członków, umożliwiając wiodącemu zakładowi ubezpieczeń reprezentowanie wszystkich uczestniczących podczas negocjacji z klientem (ewentualnie zawarcia umowy ubezpieczenia przez wszystkich członków poolu). W efekcie mamy do czynienia z połączeniem umowy typu *joint venture* z umową koasekuracji ubezpieczeniowej³².

Kolejnym modelem, stosunkowo często spotykanym w praktyce, jest wykorzystanie europejskich zgrupowań interesów gospodarczych, co ma miejsce w Hiszpanii, Francji i Słowenii. Te zgrupowania mają na celu ułatwienie i rozwijanie współpracy pomiędzy uczestniczącymi zakładami poprzez ustanowienie wspólnych środków, działań i kompetencji³³. Organizację i funkcjonowanie europejskich zgrupowań interesów gospodarczych regulują na poziomie Unii Europejskiej rozporządzenie Rady (EWG) nr 2137/85 z dnia 25 lipca 1985 roku w sprawie europejskiego ugrupowania interesów gospodarczych (EUIG)³⁴, a także krajowe przepisy, jak ustawa z dnia 4 marca 2005 roku dotycząca europejskiego zgrupowania interesów gospodarczych i spółki europejskiej³⁵. Zauważyć przy tym należy, że w sprawach nieuregulowanych w Rozporządzeniu EZIG oraz ustawie stosuje się odpowiednio przepisy o spółce jawnej [art. 7 ustawy].

Funkcjonowanie europejskich zgrupowań interesów gospodarczych umożliwia efektywną współpracę transgraniczną między podmiotami z państw członkowskich Unii Europejskiej, zwłaszcza tam, gdzie brak tego rodzaju struktur mógłby prowadzić do trudności prawnych, fiskalnych lub

30. Analiza „*Study on co(re)insurance pools...*”, s. 98.

31. Zob. <https://www.versicherungsmagazin.de/lexikon/deutsche-kernreaktor-versicherungsgemeinschaft-dkvg-1985693.html> [dostęp: 23.01.2024].

32. Dostępne publicznie źródła dot. jądrowych pooli ubezpieczeniowych wskazują, że ich członkowie są *co-insurers* (koasekuratorami), a jądrowe pooly ubezpieczeniowe są tworzone na *co-insurance basis* (pl. na podstawie koasekuracji). Za: opracowanie pt. *Liability and Compensation for Nuclear Damage. An International Overview* przygotowane przez Nuclear Energy Agency w 1994 r., s. 32.

33. Por.: <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/european-economic-interest-grouping.html> [dostęp: 23.01.2024].

34. Dz. Urz. L 199 z 31 lipca 1985 r., s. 1–9; dalej: Rozporządzenie EZIG.

35. Dz. U. 2022, poz. 259, z późn. zm.; dalej: ustawa.

psychologicznych³⁶. Europejskie zgrupowanie interesów gospodarczych działa jako forma *quasi*-pomocnicza i nie ma na celu zastąpienia indywidualnej działalności gospodarczej jego członków. Jak bowiem wskazano w preambule Rozporządzenia EZIG: „od spółki lub przedsiębiorstwa ugrupowanie zasadniczo różni się swoim celem, którym jest jedynie ułatwienie lub rozwój działalności gospodarczej ich członków, aby polepszyć ich wyniki”.

Zyski uzyskane z działalności tego zgrupowania uznaje się za zyski poszczególnych zakładów ubezpieczeń, dzielone zgodnie z ustaleniami umowy o utworzeniu zgrupowania lub równo, jeśli umowa nie stanowi inaczej. W ramach tej struktury wewnętrznej każdy członek jądrowego poolu ubezpieczeniowego ponosi ryzyko proporcjonalne do swojego udziału w europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i zobowiązany jest do wypłacania odszkodowań poszkodowanym w proporcji do tego udziału. Organami wewnętrznymi takiego poola są przedstawiciele zakładów ubezpieczeń uczestniczących w strukturze, wyznaczeni w umowie o utworzeniu zgrupowania lub na mocy decyzji jego członków. Należy także zauważyć, że europejskie zgrupowanie interesów gospodarczych zdobywa osobowość prawną od dnia rejestracji, co odróżnia je od umownych form kooperacji.

Analizując modele organizacyjne jądrowych pooli ubezpieczeniowych, można również wyróżnić grupę państw, w których istnieją oddzielne podmioty prawne, pełniące funkcję pooli, które nie podlegają jednocześnie kwalifikacji jako europejskie zgrupowania interesów gospodarczych. Model ten jest charakterystyczny m.in. dla Belgii i Holandii. Przykładowo: w Belgii *syndykat* (Syndicat Belge d'Assurances Nucleaires) został ustanowiony jako spółka lub stowarzyszenie nieposiadające osobowości prawnej³⁷. W Holandii model organizacyjno-prawny jądrowego poolu ubezpieczeniowego Nederlandse Pool voor Verzekering van Atoomrisico's jest oparty na pełnomocnictwie, którego jego członkowie udzielają zakładowi ubezpieczeń De Vereende³⁸ w zakresie przyjmowania ryzyka w ich imieniu (na wspólny rachunek)³⁹.

W Wielkiej Brytanii wypracowano model, zgodnie z którym utworzona została spółka Nuclear Risk Insurers Ltd.⁴⁰ pełniąca rolę agenta ubezpieczeniowego. Spółka ta zawiera umowy w imieniu zakładów ubezpieczeń, które są w takiej sytuacji członkami jądrowego quasi-poolu ubezpieczeniowego. Wszystkie wpływy finansowe są gromadzone w imieniu tych zakładów ubezpieczeń, a Nuclear Risk Insurers Ltd. musi jedynie rozliczać się ze swoich bieżących kosztów⁴¹.

Podsumowanie

Dokonana w niniejszym opracowaniu analiza pozwala na sformułowanie następujących wniosków. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że Prawo atomowe i Konwencja w gruncie rzeczy jednolicie określają zasady odpowiedzialności za szkody wynikające z działań jądrowych. Odpowiedzialność

36. Por. szerzej: preambuła Rozporządzenia EZIG.

37. Zob. <https://kbopub.economie.fgov.be/kbopub/zoeknummerform.html?nummer=0850.112.156&actionLu=Search> [dostęp: 23.01.2024]; por. także: <https://www.syban.be/en/about-syban/qualities> [dostęp: 23.01.2024].

38. Zob. <https://vereende.nl/de-organisatie/> [dostęp: 23.01.2024].

39. Zob. <https://atoompool.vereende.nl/wat-is-de-atoompool> [dostęp: 23.01.2024].

40. Por. szerzej: <https://nuclear-risk.com> [dostęp: 23.01.2024].

41. Por. *Study on co(re)insurance pools and on ad-hoc co(re)insurance agreements on the subscription market* opracowana przez Ernst & Young dla Komisji Europejskiej w 2014 r., s. 98.

za szkodę jądrową jest – zgodnie z prawem krajowym oraz międzynarodowym – bezwarunkowa, a okoliczności wyłączające możliwość egzekwowania odpowiedzialności cywilnej za szkody jądrowe zostały ograniczone. Przyjęty w prawodawstwie krajowym i międzynarodowym model odpowiedzialności za szkody jądrowe oparty został na modelu wyłącznej odpowiedzialności podmiotu eksploatującego urządzenie jądrowe. Wprowadzono maksymalną granicę przedmiotowej odpowiedzialności, a także przewidziano mechanizm przedawnienia roszczeń odszkodowawczych.

Analiza norm prawa dotyczącego energii jądrowej i Konwencji wskazuje jednak na istnienie pewnych rozbieżności między tymi aktami prawnymi. Te różnice nie ustanawiają odrębnego systemu odpowiedzialności cywilnej, ale mogą mieć istotne znaczenie przy ocenie zakresu i zasad wynikających z prawa dotyczącego energii jądrowej. Jeżeli przepisy prawa dotyczącego energii jądrowej nakładają bardziej rygorystyczne zasady odpowiedzialności niż Konwencja, to zastosowanie znajdują przepisy prawa krajowego. W przypadku, gdy przepisy prawa dotyczącego energii jądrowej nie spełniają minimalnych standardów, poszkodowani mają możliwość bezpośredniego odwołania się do postanowień Konwencji, co wpływa na zakres odpowiedzialności. Konwencja może więc wpływać na interpretację przepisów prawa dotyczącego energii jądrowej ze względu na swoje ogólne uregulowania, a także brak wypracowanego orzecznictwa i niewielką liczbę opinii w literaturze prawniczej.

Mając na uwadze powyższe, stwierdzić należy, że najczęściej wybieraną formą organizacyjno-prawną jądrowych pooli ubezpieczeniowych jest zawarcie przez zakłady ubezpieczeniowe, które zakładają dany pool, wielostronnej umowy o współpracę (umowy typu *joint venture*). Można przypuszczać, że ta forma organizacyjno-prawna zostanie wykorzystana przez krajowe zakłady ubezpieczeń przy tworzeniu krajowego jądrowego poolu ubezpieczeniowego w Polsce. Alternatywnie – mając na uwadze praktykę działania zakładów ubezpieczeń w przedmiocie objęcia wspólnego ryzyka – tą formą będzie wykorzystanie umów koasekuracji. Warto przy tym zauważyć, że krajowe zakłady ubezpieczeń mają jeszcze kilka lat na podjęcie tej decyzji, ponieważ jądrowy pool ubezpieczeniowy zacznie funkcjonować dopiero w fazie „zasilenia” elektrowni jądrowej paliwem (lub tylko nieco wcześniej, w trakcie transportu paliwa jądrowego), co nastąpi zapewne w perspektywie kilku najbliższych lat.

Wykaz źródeł

- Ameye E., Arregui I.I., *National Nuclear Third Party Insurance Pools Revisited from a European Union Competition Law Perspective*, „Journal of Energy & Natural Resources Law” 2012, Vol. 30, Issue 3.
- Ampovska M., *Insurance Pools: Followers of Classical Insurance Contracts in the Field of Nuclear Law*, „A collection of the Board of the Faculty of Law in Nysha (Зборник радова Правног факултета у Нишы)” 2017, No. LVI.
- Ampovska M., *Nuclear Insurance Pools Worldwide: The Role in the Nuclear Law*, „Balkan Social Science Review” 2017, Vol. 9.
- Brodecki Z., *Die Geburt des polnischen Atomrechts*, „Osteuropa-Recht” 1988, Heft 2.
- Demirci S., *Nuclear Energy and Insurance Problematic of Turkey*, „Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi” 2019, No. 2.
- Gadkowski T., *Odpowiedzialność międzynarodowa państwa za szkodę jądrową*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 1990.

- Insurance Europe Key Messages on Nuclear Liability Insurance*, Insurance Europe, Brussels 2013.
- International Atomic Energy Agency, *The 1988 Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention — Explanatory Text*, “IAEA International Law Series” No. 5.
- International Atomic Energy Agency, *The 1997 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage and the 1997 Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage — Explanatory Texts*, “IAEA International Law Series”, No. 3.
- Lemiesz M., *Odpowiedzialność za szkodę jądrową na gruncie ustawy – Prawo atomowe*, „Bezpieczeństwo Jądrowe i Ochrona Radiologiczna, Biuletyn Informacyjny Państwowej Agencji Atomistyki” 2018, nr 3 [113].
- Liability and Compensation for Nuclear Damage. An International Overview*, Nuclear Energy Agency, Paris 1994.
- Majda R., *Cywilna odpowiedzialność za szkodę jądrową w nowym prawie atomowym*, „Przegląd Sądowy” 2002, nr 6.
- Majda R., *Cywilna odpowiedzialność za szkodę jądrową w polskim prawie atomowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006.
- Reitsma S.M.S., *Nuclear Insurance Pools: World-wide Practice and Prospective*, 3rd International Conference on Nuclear Option in Countries with Small and Medium Electricity Grids, 19–22 June 2000, Dubrovnik.
- Reitsma S.M.S., Tetley M., *Insurance of Nuclear Risks*, [w:] *International Nuclear Law: History, Evolution and Outlook*, OECD Publications, Paris 2010.
- Rimšaitė L., *Nuclear Insurance Pools: Does the Horizontal Cooperation leads to the Market Foreclosure?*, “Journal of Business Law and Ethics” 2013, Vol. 1, No. 1.
- Study on co(re)insurance pools and on ad-hoc co(re)insurance agreements on the subscription market*, Ernst & Young, 2014.
- Tekielak J., *Odpowiedzialność cywilna za szkody jądrowe jako szczególny reżim odpowiedzialności deliktowej w polskim porządku prawnym – aspekty konwencyjne i ustawowe*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2019, nr 1.

Nuclear insurance pools – characteristics and legal issues

The aim of this article is to present, for the purpose of determining the principles of functioning of a similar mechanism in Poland, the principles of functioning of insurance pools created in European Union countries for the purpose of insurance of civil liability for nuclear damage, taking into account the issues in terms of indicating the legal framework relating to civil liability for nuclear damage in connection with the operation of nuclear facilities, and to indicate, whether there are any legal discrepancies between international and Polish legal regulations in areas that may affect the scope of this insurance, and discussing the reasons for the creation of insurance pools created for the purpose of nuclear liability insurance (Nuclear Insurance Pools) and their role and design. The article refers only to nuclear liability insurance and does not address other insurance typically taken out for the construction and operation of large infrastructure projects such as nuclear power plants.

Keywords: nuclear insurance pools, nuclear damage, nuclear law, international law.

DR IWONA SROKA – adiunkt w Katedrze Gospodarki Narodowej na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, członek zarządu w Murapol S.A.

e-mail: iksroka@gmail.com

ORCID: [Iwona Sroka \(0000-0002-6817-1864\)](https://orcid.org/0000-0002-6817-1864) [[orcid.org.](https://orcid.org/)]

PROF. UW DR HAB. PAWEŁ Wajda – profesor w Katedrze Prawa i Postępowania Administracyjnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; adwokat w kancelarii CMS Cameron McKenna Nabarro Olswang Pośniak i Bejm sp.k.

e-mail: p.wajda@wpia.uw.edu.pl

ORCID: [Paweł Wajda \(0000-0003-4423-8881\)](https://orcid.org/0000-0003-4423-8881) [[orcid.org.](https://orcid.org/)]

